

ЕЛЕМЕНТИ ПРЕДМЕТУ КРИМІНОЛОГІЇ: НАПРЯМИ РОЗВИТКУ НА ПРИКЛАДІ ПРОТИДІЇ ПОРУШЕННЮ ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

ELEMENTS OF THE SUBJECT OF CRIMINOLOGY: DIRECTIONS OF DEVELOPMENT USING THE EXAMPLE OF COMBATING VIOLATIONS OF HUMAN RIGHTS IN THE SPHERE OF HEALTH CARE

Попович В.М., д.ю.н., професор,
Заслужений юрист України,
професор кафедри міжнародного та кримінального права
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти,
Національного університету «Львівська політехніка»,
ORCID ID: 0000-0002-4538-3274

Дана публікація продовжує оприлюднення результатів науково-дослідних робіт за темою «Права людини у сфері охорони здоров'я: криміногенно-демографічна ситуація в Україні», що виконується у контексті планової теми досліджень кафедри МКП, Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти, Національного Університету «Львівська політехніка»: «Концептуальна доктрина правового механізму захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах розбудови правової держави». В статті відзначається, що традиційно першим елементом предмету кримінології вважався злочин та злочинність. Відповідно, дослідження розпочиналось із вивчення різних аспектів вчинення, виявлення, запобігання і протидії злочину. Цей підхід був досить прийнятним при розслідуванні заявленого потерпілим чи самопроявленого у інший спосіб загально-кримінального правопорушення (крадіжка, грабїж, вимагання, вбивство, тощо). Інша справа, коли йдеться про неочевидні, технологічно-складні, природно-латентні економічні злочини, нездатні до самопрояву, замасковані під той чи інший вид економічної чи організаційної діяльності. Дослідження, а тим більше, виявлення та розслідування природно-латентних злочинів, вимагає знайти відповідний кримінологічний інструмент, здатний проникнути у предметно-технологічну структуру самої сфери дослідження, яку злочинці перетворюють у структурні складові механізму вчинення та маскування економічних злочинів. Таким гносео-методологічним інструментом, спрямованим на повне і об'єктивне відображення тої чи іншої технологічно складної організації, економічної, медичної, квазі-медичної, фармацевтичної чи іншої сфери дослідження, як об'єкту злочинного посягання (ст. 14-15 КК) стало доповнення предмету кримінології таким елементом як «предметно-технологічна структура сфери дослідження, куди проникли криміногенні процеси». Пропонуючи новий перший елемент предмету кримінології керуємось методологічно значимим принципом теорії пізнання і перетворення [2, с. 236–245], про залежність методології дослідження від предмету пізнання [2, с. 236; с. 313–314], тобто складові методології–методи, методики засоби та система їх інтерпретації, залежать від предметної сфери дослідження. Апробацію здатності першого елементу предмету кримінології проникати у предметно-технологічну структуру сфери дослідження, ми здійснили на прикладі відображення процесу перетворення технологічно-складних структурних складових легітимних етапів фармацевтичної діяльності у псевдо-легітимні складові механізму вчинення та маскування кримінальних порушень прав громадян у сфері фарм-діяльності[5]. Другою запропонованою новелою є: введення в систему елементів предмету кримінології «потерпілої особи та її віктимогенної поведінки», що не лише поглиблює кримінологічне дослідження, а й стає засобом профілактики та попередження віктимогенної поведінки, а відповідно і засобом попередження відносно такої особи злочину (шахрайських дій сітєвих реалізаторів ліків, баддів та ін. шахрайства). Запропоновані елементи предмету кримінології спрямовані як на поглиблення результатів кримінологічних досліджень так на попередження виявлення, оперативно-технічне та оперативно-процесуальне документування та розслідування неочевидних, не здатних до самопрояву, природно-латентних кримінальних порушень прав громадян у сфері охорони здоров'я. Обмежений обсяг статті не дозволяє більш детально наповнити елементи предмету кримінології предметно-технологічним змістом щодо стану дотримання прав людини у сфері охорони здоров'я України. Більш детально, у розрізі всіх елементів предмету кримінології, це зроблено у монографії «Права людини у сфері охорони здоров'я: криміногенно-демографічна ситуація в Україні», депонованій на кафедрі міжнародного кримінального права Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти, Національного університету «Львівська політехніка». Запропонований гносео-методологічний інструментарій може сприяти покращенню роботи правоохоронців, однак без їх участі не може зупинити вчинення економічних злочинів, корупції й відтворення злочинності. Разом з тим, робота правоохоронців, за весь час залежності країни від олігархічно-рейдерських кланів та підпорядкованих їм корумпованих чиновників, дестабілізується в інтересах кланів, що поперемінно узурпують державну владу і використовують її для безнаказаного накопичення капіталів у т. ч. злочинного походження. Дестабілізація роботи правоохоронців відбувалась перманентним реформуванням та блокуванням роботи ДСБЕЗ та УБОЗ. Зокрема, ст. 41 реформованого КПК, під загрозою звільнення заборонила оперативникам ініціативно збирати докази про вчинення злочину без письмової указівки слідчого. Однак, слідчий не має функції, а головне часу, підбирати, залучати і розставляти джерела інформації. Відповідно, він не може дати указівку оперативнику, оскільки не знає про факти вчинення не виявлених природно-латентних економічних злочинів. Їх може виявити лише оперативник за допомогою підсобного апарату. Автори ст. 41 КПК «забули» позначити, що указівки слідчого необхідні, не взагалі, а лише у справах, що знаходяться у його провадженні. Ця «дрібничка» вже понад десятиліття блокує роботу оперативників, а по-суті заставляє працювати з порушенням закону, що захист завжди може використати для розвалу справи. Між тим, організовану кримінальну спільноту це не задовольнило. У 2015 році підрозділи ДСБЕЗ, УБОЗ МВС України були ліквідовані, а новостворені НАБУ, БЕБ з різних причин системно не запрацювали до сьогодні. Спроба НАБУ запрацювати літом 2025 р. ледь не закінчилась його «реформуванням». Захист прийшов від «суверенних» активістів «благодійника Сороса». Разом з тим, олігархічно-клановому чиновництву та рейдерсько-рекетирській «еліті» здалось мало ліквідувати згадані вище служби. Вони ліквідовують НДЦ з проблем оподаткування, НДІ фінансового права (2018 р.) і ДНДІ МВС України (2024 р.), які розробляли проблеми протидії зловживанням у сфері економіки. Злочинним кланам непотрібні наукові дослідження, що показують: антиконституційний характер подібних «реформ»; диверсійний зміст ліквідації туб-диспансерів та туб-відділень під час епідемії туберкульозу; знищення медпунктів на селі та підприємствах, лікарень у селищах; руйнацію системи профілактики захворювань; причини епідемії серцево-судинних хвороб, онкології, туберкульозу, СНІДу, діабету, гепатиту, кору, дифтерії й інших епідемічних захворювань, що детермінують катастрофічну депопуляцію населення країни [15]. Залишається одне – описати напрацьований кримінологічно-методологічний інструментарій протидії злочинам, в надії що настане час, коли Господь змилюється над трудолюбивим, талановитим та довірливим народом України, якому не таланить з державниками, для яких би інтереси народу, реальні інтереси країни, протидія злочинності, корупції, порушенням прав людини і громадянина, стали генетич-

ною потребою та богоугодною справою. Саме на таких державників чекають подібні дослідження та багаторстраждальний народ України, якому і самому слід давно зрозуміти свої життєво-важливі сакральні інтереси.

Ключові слова: «предметно-технологічна структура сфери дослідження, її структурні складові – медична, квазі-медична, фармацевтична діяльність; епідемії – серцево-судинних хвороб, онкології, туберкульозу, СНІДу, діабету, гепатиту, кору, дифтерії й інших епідемічних захворювань; детермінанти катастрофічної депопуляції населення країни; олігархічно-кланове чиновництво; рейдерсько-рекети́рська «еліта»; «потерпіла особа та її віктимогенна поведінка».

This publication continues the publication of the results of scientific and research works on the topic «Human rights in the field of health care: criminogenic and demographic situation in Ukraine», which is carried out in the context of the planned research topic of the Department of Criminal Justice, Educational and Scientific Institute of Law, Psychology and Innovative Education, National University «Lviv Polytechnic»: «Conceptual doctrine of the legal mechanism. protection of human and citizen rights and freedoms in the conditions of building a rule of law state». The article notes that traditionally the first element of the subject of criminology was considered to be crime and criminality. Accordingly, the research began with the study of various aspects of the commission, detection, prevention and counteraction of a crime. This approach was quite acceptable when investigating a general criminal offense declared by the victim or manifested in another way (theft, robbery, extortion, murder, etc.). It is another matter when it comes to non-obvious, technologically complex, naturally latent economic crimes, incapable of self-manifestation, disguised as one or another type of economic or organizational activity. Research, and even more so, the detection and documentation of naturally latent crimes, requires finding an appropriate criminological tool capable of penetrating the subject-technological structure of the research area itself, which criminals transform into structural components of the mechanism for committing and masking economic crimes. Such an epistemological and methodological tool aimed at a complete and objective reflection of a technologically complex organizational, economic, medical, quasi-medical, pharmaceutical or other sphere of research as an object of criminal encroachment (Articles 14–15 of the Criminal Code) was the addition of the subject of criminology with such an element as “the subject-technological structure of the sphere of research, where criminogenic processes have penetrated”. In proposing the new first element of the subject of criminology, we are guided by the methodologically significant principle of the theory of cognition and transformation [2, pp. 236–245], about the dependence of the research methodology on the subject of cognition [2, pp. 236; pp. 313–314], that is, the components of the methodology – methods, methodological means and the system of their interpretation, depend on the subject area of research. We tested the ability of the first element of the subject of criminology to penetrate the subject-technological structure of the research area using the example of reflecting the process of transforming technologically complex structural components of legitimate stages of pharmaceutical activity into pseudo-legitimate components of the mechanism for committing and masking criminal violations of citizens' rights in the pharmaceutical sector [5]. The second proposed novella is: the introduction into the system of elements of the subject of criminology of the “victimized person and his victimogenic behavior”, which not only deepens criminological research, but also becomes a means of prevention and prevention of victimogenic behavior, and accordingly a means of prevention of a crime against such a person (fraudulent actions of network sellers of medicines, baddies, and other fraud). The proposed elements of the subject of criminology are aimed both at deepening the results of criminological research and at preventing the detection, operational-technical and operational-procedural documentation and investigation of non-obvious, not capable of self-manifestation, naturally latent criminal violations of citizens' rights in the field of healthcare. The limited scope of the article does not allow us to fill the elements of the subject of criminology with subject-technological content in more detail regarding the state of observance of human rights in the field of healthcare in Ukraine. In more detail, in the context of all elements of the subject of criminology, this is done in the monograph “Human Rights in the Sphere of Health Care: Criminogenic and Demographic Situation in Ukraine”, deposited at the Department of International Criminal Law of the Educational and Scientific Institute of Law, Psychology and Innovative Education, Lviv Polytechnic National University. The proposed epistemological and methodological tools can help improve the work of law enforcement officers, but without their participation cannot stop the commission of economic crimes, corruption and the reproduction of crime. At the same time, the work of law enforcement officers, for the entire time of the country's dependence on oligarchic-raider clans and corrupt officials subordinate to them, is destabilized in the interests of clans that alternately usurp state power and use it for the unpunished accumulation of capital, including of criminal origin. The destabilization of the work of law enforcement officers occurred through permanent reform and blocking of the work of the DSBEZ and the UBOZ. In particular, Article 41 of the reformed CPC, under threat of dismissal, prohibited investigators from proactively collecting evidence of the commission of a crime without a written order from the investigator. However, the investigator does not have the functions, and most importantly, the time, to select, attract and arrange sources of operational information. Accordingly, he cannot give an order to the investigator, since he does not know about the facts of the commission of undetected natural-latent economic crimes. They can only be detected by the investigator with the help of the auxiliary apparatus. The authors of Article 41 of the CPC “forgot” to indicate that the investigator's orders are necessary, not in general, but only in cases that are under his control. This “little thing” has been blocking the work of operatives for over a decade, and in fact forces them to work in violation of the law, which the defense can always use to collapse the case. Meanwhile, the organized criminal community was not satisfied with this. In 2015, the DSBEZ and UBZ units of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine were liquidated, and the newly created NABU and BEB have not worked systematically to this day for various reasons. NABU's attempt to work in the summer of 2025 almost ended with its “reform”. The defense came from the “sovereign” activists of the “philanthropist Soros”. At the same time, the oligarchic-clan bureaucracy and the raider-racketeering “elite” did not think it was enough to liquidate the above-mentioned services. They are liquidating the Research Center for Taxation Problems, the Research Institute of Financial Law (2018) and the DNDI of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine (2024), which developed problems of combating abuse in the economic sphere. Criminal clans do not need scientific research that shows: the anti-constitutional nature of such “reforms”; the subversive nature of the liquidation of TB dispensaries and TB departments during the tuberculosis epidemic; the destruction of medical centers in villages and enterprises, hospitals in settlements; the destruction of the disease prevention system; the causes of epidemics of cardiovascular diseases, oncology, tuberculosis, AIDS, diabetes, hepatitis, measles, diphtheria and other epidemic diseases that determine the catastrophic depopulation of the country's population [15]. One thing remains - to describe the developed criminological and methodological tools for combating crimes, in the hope that the time will come when the Lord will have mercy on the hardworking, talented and trusting people of Ukraine, who are not lucky with statesmen for whom the interests of the people, the real interests of the country, combating crime, corruption, and violations of human and citizen rights, would become a genetic need and a God-pleasing matter. It is for such statesmen that similar studies and the long-suffering people of Ukraine, who themselves should have understood their vitally important sacred interests long ago, are waiting.

Key words: «subject-technological structure of the research area, its structural components – medical, quasi-medical, pharmaceutical activities; epidemics – cardiovascular diseases, oncology, tuberculosis, AIDS, diabetes, hepatitis, measles, diphtheria and other epidemic diseases; determinants of catastrophic depopulation of the country's population; oligarchic-clan bureaucracy; raider-racketeering «elite»; «victimized person and his victimogenic behavior».

Дана публікація продовжує оприлюднення результатів науково-дослідних робіт за темою «Права людини у сфері охорони здоров'я: криміногенно-демографічна ситуація в Україні», що виконується у контексті планової теми досліджень кафедри МКП, Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти, Національного Університету «Львівська політехніка»: «*Концептуальна доктрина правового механізму захисту прав*

та свобод людини і громадянина в умовах розбудови правової держави».

Постановка проблеми. Вивчення наявної бази елементів предмету кримінології, як гносео-методологічного орієнтиру визначення кримінологічно-значимих напрямів дослідження проблем запобігання і протидії кримінальним правопорушенням у тій чи іншій сферах людської діяльності, у тому числі і сфері охорони здоров'я, свід-

чить, що традиційні чотири елементи предмету кримінології, а саме: 1) *злочинність*; 2) *особа злочинця*; 3) *причини та умови вчинення злочинів*; 4) *заходи запобігання злочинам*, не *охоплюють* навіть такі очевидні аспекти предмету кримінологічних досліджень, як *потерпіла особа та її віктимогенна поведінка*, яка може провокувати особу-злочинця на вчинення злочину. Крім того, виходячи з принципу *теорії пізнання і перетворення* «про залежність методології дослідження (методів, методик засобів та системи їх інтерпретації) від предмету пізнання» [1–4], до базових елементів предмету кримінології *слід також додати* такий елемент, як *«предметно-технологічна структура сфери дослідження, як об'єкт злочинного посягання»*. Слід також мати на увазі, що «технологічно-складні облікові, виробничі, капітало-оборотні та документо-обігові технологічні особливості операцій, притаманних предметній сфері дослідження, стимулюють появу думки у зловмисника, що правоохоронці не знають бухгалтерського обліку, технологічно-складних виробничих процесів та скритих під їх виглядом псевдо-легітимних схем вчинення і маскування злочинів, а відповідно, кожний зловмисник плекає надію, що він зможе скрити факт вчинення ним злочину під вигляд псевдо-легітимних виробничих, облікових, обігових та документо-оборотних операцій. При цьому, виділити псевдо-легітимні операції із загальної маси легітимних виробничо-обігових операцій у сфері дослідження куди проникли криміногенні процеси без кропіткої усвідомленої оперативно-процесуальної та оперативно-технічної перевіркової роботи» не дозволяє не лише «технологічна складність, псевдо-легітимний характер і велика кількість виробничих, обігових та облікових операцій [5], а й реалізована в процесі реформи КПК мрія організованої економічної злочинності заблокувати ініціативну перевірку роботу оперативних підрозділів [6], що більш детально розглянемо нижче. Таким чином, неврахування у предметі кримінології таких елементів як *«предметно-технологічна структура сфери дослідження, як об'єкт злочинного посягання»*, так і *«потерпіла особа та її віктимогенна поведінка» можуть провокувати* особу злочинця на вчинення злочину, *а також негативно впливати* на виявлення, попередження, запобігання у протидію вчиненню злочинів.

Відзначені *детермінаційно-значимі впливи* на вчинення, виявлення і документування злочинів, зумовлюють включити відзначені аспекти предмету кримінологічного дослідження *в постійні елементи предмету кримінології*, які стануть ґносео-методологічним інструментом, покликаним орієнтувати дослідників на розширення технологічно-важливих напрямів кримінологічного дослідження, у тому числі і дослідження проблем запобігання і протидії вчиненню кримінальних порушень прав людини у сфері охорони здоров'я.

Аналіз дослідження проблем методології запобігання і протидії вчиненню кримінальних правопорушень у сфері охорони здоров'я свідчать, що сучасні кримінологічні дослідження [7–8], у тому числі і традиційні підручники з кримінології [9–10] застосовують у своїх наукових розвідках лише згадувані вище традиційні чотири елементи предмету кримінології (*злочинність, особа злочинця, причини і умови вчинення злочинів та заходи запобігання злочинам*), а такі очевидні аспекти предмету кримінології, як *потерпіла особа та її віктимогенна поведінка, а також «предметно-технологічна структура сфери дослідження, як об'єкт злочинного посягання»*, незважаючи на відзначені впливи цих категорій на вчинення, маскування, виявлення і документування злочинів, залишаються поза межами предмету кримінологічного дослідження.

Про рівень розуміння сучасними кримінологами важливості включення до елементів предмету кримінології *«предметно-технологічної структури сфери дослі-*

дження, як об'єкт злочинного посягання», характерним є приклад «дискусії» з кримінологами із Харківського університету внутрішніх справ (далі ХНУВС), з приводу розміщення статті у «Віснику Кримінологічної Асоціації України», який разом з керівними органами Асоціації опинився у ХНУВС після смерті її ініціатора-засновника, шановного академіка А. П. Закалюка. Зокрема, автором цих строк була підготовлена стаття для «Вісника Кримінологічної Асоціації України», де були визначено основні поняття, пов'язані з технологіями тіньової економічної діяльності та вчиненням і маскуванням природно-латентних економічних злочинів під вигляд фінансово-господарських видів діяльності.

Кримінологи з ХНУВС з приводу розроблених в статті понять винесли такий вердикт: *«запропонована стаття та відображені в ній поняття тягнуть до економічної науки та виходять за межі предмету кримінологічного дослідження...»*. Правда, ці кримінологи майже забули, що юристи не випадково вивчають такий предмет як «Судова бухгалтерія», без якого не відобразити *предметно-технологічні особливості* вчинення та маскування економічних злочинів та інших тіньових економічних відносин *криміногенного характеру*. Більше того, відмовляючи публікувати статтю у Віснику Кримінологічної Асоціації України, кримінологи із ХНУВС, не врахували ті обставини, що криміногенно-насичені тіньові економічні відносини та економічні злочини, як і понятійний апарат, що віддзеркалює, є безпосереднім предметом кримінології, предметом судової бухгалтерії як і не звернули увагу на те, що запропонований їм для публікації понятійний апарат, вже захищений на рівні докторської дисертації за спеціальністю 12.00.08. [11] та включений у Велику Українську юридичну енциклопедію [12: с.с. 151–153; 181–183; 244–245; 374–376; 445–448 с.]. Таким кримінологам слід мати на увазі, що крім очевидних крадіжок, пограбувань, хуліганства, побутових злочинів та вбивства з причин п'янства, вживання наркотиків та інших очевидних фонових явищ, є також *не очевидні, природно-латентні економічні злочини*, механізм вчинення яких повторяє структурні складові предметно-технологічної сфери дослідження – виробничі, фінансово-господарські та облікові операції, під виглядом яких відбувається вчинення та маскування економічних злочинів. Відповідно понятійний апарат, що відображає предметно-технологічні структурні складові виробничих, облікових і обігових операції не виходить за межі предмету кримінологічного дослідження, а є його органічними складовими, під виглядом яких скриваються технологічні схеми і способи вчинення та маскування таких злочинів. Кримінологи псевдо-ініціатори заслуг створення [12, с. 246] Кримінологічної Асоціації України мали б не обмежувати розвиток кримінології, а знати, що вчинити технологічно-складний, неочевидний, природно-латентний економічний злочин може *лише тверезий фахівець, що має* відповідну освіту, посаду та доступ до матеріально-відповідальних, облікових та адміністративно-розпорядчих функцій на підприємстві, а виявити, задокументувати та довести факт вчинення такого злочину може лише той правоохоронець, який знає про виробничі технології, псевдо-облікові фінансові та економічні схеми, під виглядом яких відбувається вчинення та маскування природно-латентних економічних злочинів [6]. Довідково відзначимо, що Кримінологічна Асоціація України ініційована і створена у 1998 р. нині покійним, шановним академіком А. П. Закалюком – Проректором з наукової роботи УАВС (нині НАВСУ) за участю вчених Науково-дослідного центру УАВС. Закалюк А.П. не мав ніякого відношення до ХНУВС, а останній – до ініціативи створення Кримінологічної Асоціації України [12 с. 246–247], фахівці якої мали б знати, що якщо в якусь сферу людської діяльності проникли криміногенні процеси, то там з'явилися ознаки

предмету кримінології і їх слід розглядати як технологічні напрями розвитку кримінології.

Повертаючись до розгляду проблем теми даного дослідження його метою **має стати:** 1) **уточнення** структурних складових такого елементу предмету кримінології, як злочин, що набув змін після реформи чинного Кримінального Кодексу України (далі КК); 2) **теоретико-методологічне обґрунтування** необхідності доповнення системи традиційних елементів предмету кримінології **додатковими елементами**, спрямованими на розкриття предметно-технологічного змісту та уточнення меж предмету кримінологічного дослідження у сферах людської діяльності, в основі функціонування яких лежать бюджетне чи інші види фінансового забезпечення, виникають криміногенно-вразливі економічні відносини; 3) **доповнення і систематизація** системи традиційних елементів предмету кримінології її такими новими елементами як: а) предметно-технологічна структура сфери дослідження, як об'єкт злочинного посягання; б) «потерпіла особа та її віктимогенна поведінка»; в) визначення структурних складових нових і традиційних елементів предмету кримінології; 4) отримання додаткового кримінологічного інструментарію для структурованого дослідження різних сфер життєдіяльності суспільства, у т. ч. і таких структурних складових сфери охорони здоров'я, як медичні, квазі-медичні та фармацевтичні види діяльності.

Виклад основного матеріалу. I. Переходячи до реалізації поставленої мети, дослідження слід розпочати з визначення тих обставин, що після реформаційних перетворень чинного КК, виникла необхідність уточнити структурні складові такого елементу предмету кримінології як злочинність, оскільки у КК були впроваджені такі категорії як кримінальне правопорушення (далі *кр. пр.*), яке включає *кримінальні проступки* та *злочини*. Відзначені новели змінили не на краще, раніше існуючу досить стрійну та лаконічну класифікацію системи правопорушень та злочинів, з одного боку, з іншого – призвели до громіздкості й непродуктивного розширення текстів при викладенні аналітичних та дослідницьких матеріалів при проведенні досліджень, пов'язаних з кримінально-правовим блоком наук. Там де йшлося про лаконічне поняття злочин, злочинець та злочинність треба говорити про кримінальний проступок, кримінального проступника, кримінальну проступність чи іншу ахінею. Стосовно цих проблем хай ламають голову їх автори-реформатори. У подальшому дослідженні обмежимося поняттям «кримінальне правопорушення». Однак, ця реформа крім порушення принципу лаконічності сприяє відтворенню корупційних відносин. Зокрема, до *кримінальних проступків* віднесені, як правило, *діяння спрямовані на маскування злочинів*, а КПК вимагає їх виділення із матеріалів розслідування злочинів та передачу дізнавачу. Тобто, матеріали службових підроблень (ст. 366 КК) є кримінальним проступком, що покриває, як правило, факти привласнення... (ст. 191 КК). Виділення і відправка матеріалів службових підроблень дізнавачу легко стає засобом розвалу справи за фактом вчинення основного злочину. Ці та ряд інших проблем продовжують послідовний розвал системи запобігання і протидії вчиненню неочевидних, не здатних до самопрояву, природно-латентних економічних злочинів [13].

II. необхідності доповнення системи традиційних елементів предмету кримінології відзначеними вище **додатковими елементами**, ґрунтується Досліджуючи різні сфери людської діяльності, куди проникли криміногенні процеси, ґносео-методологічним орієнтиром дослідження є елементи предмету кримінології, побудовані на установках *теорії пізнання і перетворення* [2, 236–245] та *теорії віддзеркалення* [2, 236] про повне, адекватне віддзеркалення процесів, дій, подій та явищ об'єктивно-існуючої дійсності. Відповідно при проведенні криміно-

логічних, чи будь яких інших досліджень, **слід звертати увагу** наскільки елементи предмету кримінології повно і об'єктивно відображають досліджувані явища. Відсутність такого елементу предмету кримінології як *«особа потерпілого та її віктимогенна поведінка»* явно свідчила про прогалину у елементах предмету кримінології, а відповідно, неповне віддзеркалення сфери дослідження, з усіма відзначеними вище наслідками прогалин у системі запобігання і протидії вчиненню кримінальних правопорушень. Про другий аспект прогалин ми зіткнулись у дискусії з кримінологами з ХНУВС щодо меж предмету кримінологічного дослідження в частині термінологічно-понятійного відображення тіньових економічних відносин криміногенного характеру та економічних злочинів. Стало очевидним, що для повноти і об'єктивності відображення досліджуваних явищ слід звертати увагу на предметно-технологічні аспекти сфери дослідження під виглядом яких відбуваються тіньові економічні відносини та вчиняються злочини у сфері економіки. Тобто, щоб розуміти природу та природно-латентний характер криміногенних економічних відносин, серед елементів предмету кримінології має бути такий елемент, що орієнтує дослідників на вивчення предметно-технологічної структури сфери дослідження та показує як злочинці перетворюють предметно-технологічні складові сфери дослідження у складові механізму вчинення кримінальних правопорушень [5]. Таким чином, керуючись вимогами теорії пізнання і перетворення, та теорії віддзеркалення елементи предмету кримінології слід доповнити, відзначеними вище **двома** новими елементами предмету кримінології. Першим елементом предмету кримінології має стати *«предметно-технологічна структура сфери дослідження, куди проникли криміногенні процеси»*, покликана не просто зняти наведені вище дискусії з приводу меж предмету кримінологічного дослідження, а спрямувати кримінологічне дослідження **на всебічне вивчення:** 1) процесу перетворення структурних складових сфери дослідження у структурні складові механізму вчинення кримінального правопорушення; 2) криміногенно-вразливих посад у сфері дослідження з метою визначення потенційно типових осіб-злочинців, притаманних відповідній сфері дослідження; 3) причин, що зумовлюють та умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, притаманних відповідній сфері дослідження; 4) стану та заходів запобігання і протидії вчиненню кримінальних правопорушень, притаманних відповідній сфері дослідження. Таким чином, в плані запобігання і протидії криміногенним процесам, будь яку *«предметно-технологічну сферу, куди проникають криміногенні процеси»* слід вважати **елементом предмету кримінології**. При цьому слід також мати на увазі ще один принцип «теорії пізнання та перетворення», що саме від предметно-технологічних особливостей сфери дослідження, залежить, притаманна їй методологія дослідження (*вибірка методів, методик, засобів дослідження та система їх інтерпретації*).

Далі, керуючись вимогами **теорії віддзеркалення** щодо повного об'єктивного віддзеркалення явищ реальної дійсності, елементи предмету кримінології не будуть повними, якщо до них не додати **потерпілу особу та її віктимогенну поведінку**. Без вивчення *предметно-технологічної сфери дослідження, як об'єкту злочинного посягання* не можна говорити про можливість отримати більш менш кримінологічно-повну характеристику вчиненого кримінального правопорушення та розробити ефективну систему запобігання і протидії вчиненню кр. пр. у тій чи іншій предметній сфері дослідження. Більше того, без *предметно-технологічного* елементу предмету кримінологічного дослідження, як і без вивчення *потерпілої особи та її віктимогенної поведінки*, не можливо повно і об'єктивно відобразити ту чи іншу технологічно складну організаційну, економічну, медичну, фармацевтичну чи

іншу сферу дослідження, а відповідно не можливо й виявити притаманні їм природно-латентні кримінальні правопорушення, що порушують права людини у сфері охорони здоров'я. Запропоновані елементи предмету кримінології мають потужний гносео-методологічний потенціал, як для попередження злочинів, так для проведення кримінологічних досліджень. Наприклад, розуміючи співвідношення предметно-технологічної структури сфери дослідження та процес її використання при вчиненні економічних злочинів, це вагомий підхід до виявлення, документування, запобігання і протидії вчиненню неочевидних природно-латентних економічних злочинів. А такі форми запобігання кримінальним правопорушенням, як профілактика співбесіда з потенційним потерпілим про небезпеку його віктимогенної поведінки, на причинно-наслідковому рівні, попередить вчинення відносно неї злочину. Дуже важливо, щоб ці речі розуміли всі кримінологи, що готують майбутніх фахівців для дезорганізованих та занедбаних державою служб з протидії економічним злочинам. Важливо, щоб це розуміли і кримінологи з ХНУВС, які є нащадками викладачів школи з підготовки фахівців для боротьби з економічними злочинами (служби ВБРСВ більше відомі як школи ОБХСС).

III. На попередньому етапі дослідження відзначено гносео-методологічні та прикладні переваги для кримінологічного дослідження та для підвищення ефективності запобігання та протидії вчиненню неочевидних, природно-латентних економічних злочинів, притаманних різним сферам людської діяльності. Ці переваги пов'язані з доповненням традиційних елементів предмету кримінології такими новими елементами як: «предметно-технологічна структура сфери дослідження, куди проникли криміногенні процеси», а також «потерпіла особа та її віктимогенна поведінка». Тут доцільно навести новий порядок систематизації елементів предмету кримінології, який слід здійснити з урахуванням нових елементів та залежно від предметно-технологічного та етимологічного змісту кримінологічних досліджень. А саме, елементи предмету кримінології слід **систематизувати у такому порядку**: 1) предметно-технологічна структура сфери дослідження, як об'єкт злочинного посягання; 2) кримінальні правопорушення, кримінальні проступки, злочини та злочинність; 3) схильна до накопичення типова особа злочинця – суб'єкт вчинення кримінальних правопорушень; 4) потерпіла особа та її віктимогенна поведінка; 5) причини, що зумовлюють вчинення кр. пр. та умови, що створюють передумови для вчинення кримінальних правопорушень; 6) запобігання і протидія вчиненню кримінальних правопорушень.

IV. Наведена вище оновлена система елементів предмету кримінології, це перший, найбільш узагальнений зріз елементів предмету кримінологічного дослідження, який орієнтує дослідників і практичних працівників на основні напрями тої чи іншої сфери дослідження чи розслідування злочинів, через призму оновлених елементів предмету кримінології, спрямованих на вивчення тої чи іншої сфери людської діяльності.

Однак, для встановлення глибоко замаскованих фактів вчинення кримінальних правопорушень під вигляд виробничих, облікових та обігових операцій у відповідній сфері людської діяльності, **необхідна відповідна глибина** кримінологічного дослідження. Необхідну глибину дослідження може забезпечити визначення та розкриття змісту **структурних складових** кожного, відзначеного вище **елементу предмету кримінології**. Саме **структурні складові** елементів предмету кримінології можуть стати алгоритмами спрямування дослідження та **оперативно-перевірочну роботу** на ту глибину, що повно і об'єктивно віддзеркалить **предметно-технологічні виробничі процеси**, що перетворюються у складові механізми вчинення кримінального правопорушення **під виглядом** виробни-

чих, облікових та обігових процесів, **притаманних** відповідній сфері дослідження. Тобто, потенційно можливі **структурні складові** кожного **елементу предмету кримінології**, покликані стати додатковим **гносео-методологічним орієнтиром кримінологічного дослідження чи оперативно-процесуального виявлення** фактів вчинення та маскування кримінальних правопорушень. Розглянемо зазначені **структурні складові** більш системно, у розрізі кожного елементу предмету кримінології. **Перший елемент** предмету кримінології **це**: «предметно-технологічна структура сфери дослідження, як об'єкт злочинного посягання», структурні складові якої **представляють собою**: притаманні сфері дослідження технологічні **виробничі, облікові та обігові процеси**, що можуть бути перетворені у складові механізми вчинення та маскування кримінальних правопорушень **під вигляд** легітимних виробничих, облікових та обігових процесів.

Структурні складові предметно-технологічної сфери охорони здоров'я, **це**: всі види **медичної допомоги**; всі види **квазі-медичної діяльності**, притаманні сфері охорони здоров'я [14]; а також структурні складові етапів та видів фарм-діяльності, перетворені у структурні складові механізму [5] створення ліків фарм-сировини та ліків мед-продукції; шляхом вчинення та маскування кримінальних правопорушень під вигляд структурних складових медичних, квазі-медичних та фармацевтичних видів діяльності.

Другий елемент предмету кримінології, **це кримінальні правопорушення** (кримінальні проступки та злочини), що можуть мати **такі структурні складові**: 1) **очевидні, здатні до самопрояву**: загально-кримінальні та штучно-латентні кримінальні правопорушення (далі кр. пр.); 2) **неочевидні, не здатні до самопрояву**: циклічно-тривалі, природно-латентні кр. пр., які можна поділити на **основні, допоміжні та супутні** кр. пр. 3) **Основні** кр. пр. – спрямовані на досягнення основної мети вчинення, наприклад, привласнення коштів мед-закладів. 4) **Допоміжні** кр. пр. – спрямовані на маскування основних кр. пр., наприклад, шляхом службових підроблень, 5) **Супутні** кр. пр. – утворюються із основних та допоміжних кр. пр., наприклад, привласнення (ст. 191 КК) та службові підроблення (ст. 366 КК) протиправно зменшують оподатковуваний прибуток мед-закладів, а відповідно утворюють склад злочину «ухилення від сплати податків» (ст. 212 КК). У свою чергу, **кримінальні проступки та злочини переростають** у відтворення злочинності та криміногенних процесів. Вчиненню злочинів, відтворенню злочинності та криміногенних процесів, сприяють фонові явища злочинності взагалі та притаманні предметній сфері дослідження, зокрема.

Третій елемент предмету кримінології **це особа злочинця, її** структурні складові – суб'єкти вчинення кримінального правопорушення (проступка та злочину). Стосовно особи злочинця – суб'єкта вчинення економічних злочинів, відтворення злочинності та криміногенних процесів важливо знати, що в будь-якій предметній сфері дослідження куди проникли криміногенні процеси, **є «технологічно-необхідні службові особи»** без функцій яких **неможливо вчинити** той чи інший економічний **злочин**. Звідси витікають такі структурні складові, як **«криміногенно-вразливі»** посади, **«криміногенно-вразнені»** посади, **що дають доступ особі злочинця до**: документів, матеріальних і грошових ресурсів, адміністративно-розпорядчих функцій-повноважень розпоряджатись фінансовими, матеріальними та адміністративними ресурсами. Відзначена – **методологічно-значима інформація** підказує дослідникам на поведінку яких посадових осіб слід звернути оперативну увагу, а якщо вникнути у технологічно-виробничі процеси то з орієнтує дослідника, які **види і способи** кримінальних правопорушень ця конкретна службова особа може вчинити і під вигляд яких технологічно-виробничих процесів зможе їх замаскувати.

Четвертий елемент предмету кримінології, *це потерпіла особа*. Її структурна складова, *це віктимогенна поведінка такої особи*. Індивідуальна співбесіда правоохоронців з особою-пацієнтом про можливі відносно неї шахрайські дії сітєвих реалізаторів ліків, баддів і т. ін., є засобом профілактики та попередження її віктимогенної поведінки, що попередить вчинення шахрайства відносно такої особи.

П'ятий елемент предмету кримінології, *це причини*, що зумовлюють (*детермінують*) вчинення злочинів *та умови*, що створюють передумови для *вчинення*: злочинів; *відтворення* злочинності та криміногенних процесів у сфері охорони здоров'я. Структурні складові відзначеного, *п'ятого елементу* предмету кримінології, *це*: 1) зміст *причинно-наслідкових зумовлень*, що призводять до вчинення злочину, порушення прав громадян; 2) зміст створених злочинною спільнотою *передумов*, що сприяють вчиненню злочину. За відсутності таких умов злочин вчинити неможливо.

Шостий елемент предмету кримінології, *це запобігання та протидія вчиненню* злочинів; *відтворенню* злочинності та криміногенних процесів. [12, с. с. 151-153; 181-183; 244-245; 374-376; 445-448]. Цей елемент предмету кримінології *вбирає в себе* інформацію отриману з усіх попередніх елементів предмету кримінології та їх структурних складових з метою наповнення технологічно- та юридично-значимим змістом *структурних складових* шостого елементу предмету кримінології, розроблених у вигляді *постійно діючих в державі*: 1) *системи виявлення та усунення причин*, що детермінують вчинення злочинів; *системи виявлення та усунення умов*, що сприяють вчиненню злочинів; 2) *системи розробки* (передбачених главою 21 КПК України) *негласних* (скритних та залегендованих) організаційних, оперативнотехнічних та оперативнотехнічних заходів, спрямованих на системну перевірку, виявлення і документування фактів вчинення неочевидних, не здатних до самопрояву природно-латентних економічних злочинів.

Підсумовуючи аналіз доповненої системи елементів предмету кримінології та їх структурних складових, *доходимо таких висновків*. 1. Традиційно першим елементом предмету кримінології вважався злочин та злочинність. Відповідно, дослідження розпочиналось із вивчення або з розслідування заявленого потерпілим чи самопроявленого у інший спосіб загальнокримінального правопорушення (крадіжка, грабіж, вимагання, вбивство, тощо). Щодо неочевидних, технологічно-складних, природнолатентних економічних злочинів, нездатних до самопрояву, замаскованих під той чи інший вид економічної чи організаційної діяльності, то їх дослідження, а тим більше виявлення і особливо документування, вимагало знайти відповідний кримінологічний інструмент, здатний проникнути у предметно-технологічну структуру сфери дослідження. 2. Таким ґносео-методологічним інструментом, спрямованим на повне і об'єктивне відображення тої чи іншої технологічно складної організаційної, економічної, медичної, квазі-медичної, фармацевтичної чи іншої сфери дослідження, як об'єкту злочинного посягання (ст. 14-15 КК) стало доповнення предмету кримінології таким новим елементом як «*предметно-технологічна структура сфери дослідження, куди проникли криміногенні процеси*». 3. Пропонуючи новий перший елемент предмету кримінології керуємось методологічно-значимим принципом *теорії пізнання і перетворення* про залежність методології дослідження (*вибірki методів, методик засобів та системи їх інтерпретації*) від предмету пізнання [2, с. 236-245; 3, с. 313-314], тобто від предметної сфери дослідження. 4. Апробацію здатності першого елементу предмету кримінології проникати у предметно-технологічну структуру сфери дослідження, ми здійснили на прикладі відображення процесу

перетворення технологічно-складних структурних складових легітимних етапів фармацевтичної діяльності у складові механізму вчинення та маскування кримінальних порушень прав громадян у сфері фармдіяльності [5]. 5. Введення в систему елементів предмету кримінології «*потерпілої особи та її віктимогенної поведінки*», не лише поглиблює кримінологічне дослідження, а й стає засобом профілактики та попередження віктимогенної поведінки, а відповідно і засобом попередження відносно такої особи шахрайства чи інших шахрайських дій сітєвих реалізаторів ліків, баддів і т. ін. 6. Запропоновані елементи предмету кримінології спрямовані як на поглиблення результатів кримінологічних досліджень так на попередження виявлення, оперативнотехнічне та оперативнотехнічне документування та розслідування неочевидних, не здатних до самопрояву, природнолатентних кримінальних порушень прав громадян у сфері охорони здоров'я. 7. Обмежений обсяг статті не дозволяє більш детально наповнити елементи предмету кримінології предметно-технологічним змістом щодо стану дотримання прав людини у сфері охорони здоров'я України. Більш детально, у розрізі всіх елементів предмету кримінології, це зроблено у монографії «*Права людини у сфері охорони здоров'я: криміногенно-демографічна ситуація в Україні*», депонованій на кафедрі міжнародного кримінального права Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти, Національного університету «Львівська політехніка». 8. Запропонований ґносео-методологічний інструментарій може сприяти покращенню роботи правоохоронців, однак без їх участі не може зупинити вчинення економічних злочинів, корупції й відтворення злочинності. Разом з тим, робота правоохоронців, *за весь час залежності країни від олігархічно-рейдерських кланів та підпорядкованих їм корумпованих чиновників*, дестабілізується в інтересах кланів, що поперемінно узурпують державну владу і використовують її для безнаказаного накопичення капіталів у т. ч. злочинного походження. Дестабілізація роботи правоохоронців відбувається перманентним реформуванням та блокуванням роботи ДСБЕЗ та УБОЗ. Зокрема, ст. 41 реформованого КПК, під загрозою звільнення заборонила оперативникам ініціативно збирати докази без письмової указівки слідчого. Однак, слідчий *не має функцій, а головне часу*, підбирати, залучати і розставляти джерела оперінформації. Відповідно, він *не може* дати указівку оперативнику, *оскільки не знає* про факти вчинення *не виявлених* природнолатентних економічних злочинів. Їх може виявити лише оперативник за допомогою підсобного апарату. Автори ст. 41 КПК «забули» позначити, що указівки слідчого необхідні, не взагалі, а лише у *справах, що знаходяться у його провадженні*. Ця «дрібничка» вже понад десятиліття блокує роботу оперативників, а по-суті заставляє працювати з порушенням закону, що захист завжди може використати для розвалу справи. Організовану кримінальну спільноту це не задовольнило. У 2015 році підрозділи ДСБЕЗ, УБОЗ МВС України були ліквідовані, а новостворені НАБУ, БЕБ з різних причин так і не запрацювали. Спроба НАБУ запрацювати літом 2025 р. ледь не закінчилась його «реформуванням». Захист прийшов від суверенних активістів «благодійника Сороса». Разом з тим, олігархічно-клановому чиновництву та рейдерсько-рекетирській «еліті» здалося мало ліквідувати згадані вище органи. Вони ліквідовують НДЦ з проблем оподаткування, НДІ фінансового права (2018 р.) і ДНДІ МВС України (2024 р.), які розробляли проблеми протидії зловживанням у сфері економіки. Злочинним кланам *непотрібні наукові дослідження, що показують*: антиконституційний характер подібних «реформ»; диверсійний зміст ліквідації тубдиспансерів та тубвідділень під час епідемії туберкульозу; знищення медпунктів на селі та підприємствах, лікарень у селищах; руйнацію сис-

теми профілактики захворювань; причини епідемій серцево-судинних хвороб, онкології, туберкульозу, СНІДу, діабету, гепатиту, кору, дифтерії й інших епідемічних захворювань; детермінанти катастрофічної депопуляції населення країни [15]. Залишається описати напрацьований кримінологічно-методологічний інструментарій протидії злочинам, в надії, що настане час, коли Господь

змилюється над трудолюбивим, талановитим та довірливим народом України, якому не таланить з державниками, для яких би інтереси народу, реальні інтереси країни, протидія злочинності, корупції, порушенням прав людини і громадянина, стали генетичною потребою, як богоугодною справою. Саме на таких державників чекають подібні дослідження та багатостраждальний народ України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нечволод Л.І. Сучасний словник іншомовних слів. Харків: Торсінг плюс, 2007. С. 426; С. 668.
2. Теорія пізнання. Велика Радянська енциклопедія, друге видання, т. 42. М. 1956. С. 236–245.
3. Велика Радянська енциклопедія, друге видання, т. 27. М. 1956. С. 313–314.
4. Попович В. М. Проблеми теорії держави і права: концепція, праксеологія та методологія розвитку. Монографія. К.: Юрінком Інтер, 2015. 384 с.
5. Попович В. М. Фармацевтична діяльність: механізм вчинення кримінальних правопорушень. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2025. Випуск 12, Номер 46. С. 242–252. URL: <https://doi.org/10.23939/law2025>.
6. Попович В. М., Попович М.В. Проблеми розслідування економічних злочинів. Навчальний посібник// В.М. Попович, М.В. Попович. К.: Юрінком Інтер 2016. С. 71–79.
7. Головін Б. М. Поняття, предмет, система кримінології та її завдання на сучасному етапі розвитку. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2014. Вип. 28. С. 59–68.
8. Денисов С.Ф., Тимчук О. Л. Деякі аспекти сутності та предмета кримінології як науки. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2021. №1(24). С. 151159.
9. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3-х кн. К.: Видавничий Дім «Ін Юре». 2007. Т. 1. С. 5.
10. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: [Підручник К 82 для студентів вищ. навч. закладів]. І. М. Даньшин, В. В. Голіна, О. Г. Кальман, О. В. Лисодед; За ред. проф. І. М. Даньшина. Харків: Право, 2003. С. 9.
11. Попович В.М. Теорія детінізації економіки: Монографія. Ірпінь: Академія державної податкової служби України, 2001 С. 264.
12. Попович В. М. Злочинність у сфері економіки. Велика Українська юридична енциклопедія: Кримінологія, кримінально-виконавче право. 2019. т. 18. Право; Харків с. 151–153; 181–183; 244–245; 374–376; 445–448.
13. Попович В. М. Способи вчинення природно-латентних кримінальних правопорушень, притаманних фармацевтичним та квазі-медицині видам діяльності. *Наука і правоохорона*. 2024. К. № 3 (65). С. 275–287.
14. Попович В. М. Способи вчинення природно-латентних кримінальних правопорушень, притаманних фармацевтичним та квазі-медицині видам діяльності. *Наука і правоохорона*. 2024. К. № 3 (65). С. 275–287.
15. Сайт Національного інституту раку: <https://unci.org.ua> (дата звернення: 21.05.2024); Демографічна ситуація в Україні <https://www.slowodilo.ua> (дата звернення: 21.05.2025); Центр громадського здоров'я: <https://phc.org.ua.statistika-z-tb> (дата звернення: 12.05. 2025р.); «ЖИТТЯ» демографія в Україні: <https://life.pravda.com.ua> (дата звернення: 21.05.2025); Центр громадського здоров'я: <https://phc.org.ua.statistika-z-tb> (дата звернення: 12.05. 2025 р.)

Дата першого надходження рукопису до видання: 19.08.2025
 Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 23.09.2025
 Дата публікації: 26.09.2025